

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Мицик Ю., о.

ЦІННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рец. на кн.: *Jerzy Hawryluk. Podlasze. Śladami raskiej przeszłości- Bielsk Podlaski, 2000.- 271 c*

Юрій Гаврилюк, український історик та поет з Підляшшя, добре відомий і в Україні, і в Польщі насамперед серією ґрунтовних розвідок з історії свого краю. По суті, зараз він єдиний в українській історіографії активно розробляє історію рідного Підляшшя, кожна його книга чи стаття заповнюють штучно створений вакуум у цій галузі історичного знання. Ю. Гаврилюк залишається вірним собі і в рецензованій книзі, яка, між іншим, дуже добре виглядає вже з поліграфічного боку, містить чимало карт і малюнків та фотографій.

Ця книга написана як серія нарисів (всього 11, не рахуючи бібліографії) з історії Підляшшя, у котрих охоплюється історія регіону від давніх часів до наших днів, зокрема від Київської Русі до XVIII ст. У центрі уваги - політична, церковна та культурна історія краю, викладена в хронологічній послідовності, проблеми збереження національної ідентичності підляшуків - північно-західної гілки українського народу. У своїй книзі автор вдало поєднує риси академічного дослідження і популярного твору, розрахованого насамперед на земляків. Як члени знаменитої «Руської трійці» у першій половині XIX ст. мандрували рідним краєм, вивчали матеріальні свідчення рідної старовини, а потім відроджували минуле у своїх історичних та художніх творах, так само чинить і Юрій Гаврилюк. Його увага прикута до давніх пам'яток історії - городищ, замків, веж, церков, ікон, надмогильних каменів тощо (с. 13-35), він аналізує археологічні знахідки, насамперед із кириличними написами мовою «руською», повідомлення руських (староукраїнських) літописів, у яких часто згадуються міста Дорогичин, Мельник, Більськ, особливо Холм і які й нині лишаються головними центрами Підляшшя. Саме тут відбувалися події загальноукраїнської ваги, як-от коронація короля Данила в Дорогичині,

заснування цим же королем Холма, створення Холмської єпархії. Дуже важливими є висновки автора щодо нерозривності православної традиції у регіоні. Православна Церква налічує тут понад 1000 років, а Святий Хрест було прийнято зі Сходу, з Києва. Існували потужні зв'язки між митрополічною кафедрою у Києві, знаменитою Києво-Печерською лаврою з Холмською єпархією, а міцні православні традиції живуть і нині (досить згадати святкування Преображення Господнього на г. Грабарці).

Надзвичайно актуальним є наголошення на тому факті, що Підляшшя було органічно пов'язане з Київською та Галицько-Волинською державами русинів-українців, про що свідчить спільність мови, віри, культурних традицій, вживання в історичних джерелах X-XVIII ст. щодо Підляшшя чи Холмщини назви «руська земля», а щодо її корінного населення - «русь» або «русини». Автор піддає критиці тих, хто прагне сфальсифікувати історію краю, затерти його русинське (українське) минуле. Так, на відомій гравюрі Теодора Раковецького 1765 р., що зображує панораму Холма, добре видно назву «Civitas Chelm in Russia», тобто «Місто Холм у Русі». Як пише Гаврилюк, «у той час такий напис нікого не хвилював - холмська земля була частиною руського воеводства і, хоч належала до Корони Польської, недоречним було заперечення її належності до історичної території Русі. Але часи змінилися, і в сучасних польських видавництвах найчастіше друкуються тільки вибрані фрагменти 18-вікової панорами, щоб уникнути напису, який не пасує до нового образу історії «польського Холма» (трапляються навіть фальсифікати із заміною Russia на Roöpia)» (с. 32). Спираючись на новітні дослідження, автор наводить важливі факти, які свідчать про заселення краю в давнину саме україн-

цями, зокрема вміщує карту, яка унаочнює напрямки колонізаційних потоків українців, поляків та білорусів (с. 92). У цьому зв'язку особливо цікавим є розділ «Руська нація - відродження політичної ідеї» (с. 145-170), присвячений боротьбі підляшуків та холмшаків за збереження національної ідентичності, особливо після Люблінської та Берестейської уній, ролі у цій боротьбі князів Острозьких, видатних діячів української культури, в т. ч. св. Петра Могили та його сподвижників. Логічно пов'язаний з цим розділом є наступний за хронологією «Серед блиску козацьких шабел» (с. 186—210), у якому простежується вплив Національно-визвольної війни українського народу 1648—1658 рр. на Підляшшя. Вперше в історіографії автор аналізує лаконічні звістки джерел про повстання місцевої української людності проти Речі Посполитої, дії частин київського полковника Антона Ждановича на Підляшші тощо.

Дуже цікавим є матеріал, викладений автором при описі минулого краю XIV-XVII ст., що стосується українських православних феодальних родів Холмщини, котрі продовжували певною мірою державні традиції Київської Русі. Автор нараховує десятки православних шляхетських родів Підляшшя, локалізує їх у конкретних населених пунктах, простежує поступовий процес переходу їх на католицизм, спольщення (класичним прикладом є знаменитий рід Сапіг, якому автор закономірно приділяє особливу увагу). Цей рід, між іншим, добре прислужився свого часу русинам-українцям. Досить сказати, що перший підляський воєвода Іван Сапіга збудував ряд православних церков, зміцнив оборону краю, надав допомогу в заснуван-

ні типографії українського першодрукаря Ш. Фіоля, розповсюджував книги, видані останнім, тощо. Завершують книгу розділи, що стосуються збереження православних традицій в регіоні у XVIII-XIX ст., відзначається роль у цьому Києво-Печерської та Почаївської лавр, Києво-Могилянської академії. (До того ж саме сюди насамперед скеровувалися маси прочан-підляшуків, що відзначено автором.)

Книга охоплює дуже широкий хронологічний період, тому авторові, ясна річ, було дуже важко з належною ґрунтовністю простежити всі згадані тут сюжети. Оскільки джерел стосовно доби Київської Русі та й XIV-XV ст. обмаль, то авторові, на наш погляд, варто присвятити більше уваги подальшому періоду. До того ж історики, зокрема литовські й білоруські, видали недавно ряд томів «Литовської метрики», де є чимало даних з історії України, в т. ч. й Холмщини XV-XVII ст. Хочеться порекомендувати авторові також хоча б мінімально опрацювати архів Холмської єпархії, котрий зберігається в Люблінському держархіві, бо там знаходиться чимало матеріалів з історії краю кінця XVIII-XX ст., зокрема багато даних про драматичні події міжконфесійної боротьби у другій половині XIX ст. Було б доречним згадати й про те, що саме в Холмі народився Михайло Грушевський, що з Підляшшям пов'язані біографії ряду інших діячів українського національного відродження поч. XX ст.

Загалом же книга Юрія Гаврилюка є важливою і як наукове дослідження, і як науково-популярний виклад історії рідного краю для своїх земляків. Вона, без сумніву, знайде свого вдячного читача.

Yu. Mytsyk, f.

VALUABLE RESEARCH

[Rev.:] *Jerzy Hawryluk. Podlasze. Śladami ruskiej przeszłości.- Bielsk Podlaski, 2000.- 271 p.*